

Václav Reisner

Dějepisec umění František Xaver Jiřík a „Lásenická Madona“

Vzorný žák a maturant jindřichohradeckého gymnasia si opravdu nezaslouží, aby prach zapomnění se usadil na jeho jméno. PhDr. F. X. Jiřík, proslavený historik umění a ředitel Uměleckoprůmyslového musea v Praze, se narodil 5. listopadu 1867 v Třebějicích na Soběslavsku a po smrti otce se přestěhoval s matkou a bratrem do Jindřichova Hradce, kde studoval od primy až do maturity, kterou složil v létě r. 1888 s vyznamenáním. Po prázdninách odešel nejprve na vídeňskou akademii, aby se věnoval malířství, pak ale přestoupil na universitu v Praze a věnoval se oborům dějin umění a estetiky. Roku 1897 dosáhl hodnosti doktora a byl jmenován nejprve asistentem a nakonec ředitelem pražského Uměleckoprůmyslového musea, které pod jeho vedením dosáhlo vysoké úrovně. Jeho publicistická činnost byla také více než rozsáhlá.

Dr. Jiřík je autorem prvního přehledu vývoje českého malířství v 19. století, napsal i knihu o miniaturách, v níž se zabýval dobovými podobiznami v éře empiru a v době probuzenecké, je autorem monografií některých malířů, vydal znalecké studie o porcelánu a českém skle z uměleckoprůmyslového hlediska. Není zde místa na bibliografii jeho prací, nelze ani vyčerpát jeho činnost v pražském museu. Pro nás, občany Jindřichova Hradce bude jistě zajímavé, že dr. Jiřík zajížděl sem nebo do blízké Stráže nad Nežárkou každé léto na dovolenou.

Z té doby se datují jeho příspěvky, které napsal do Květů pod jménem Fr. Hradecký. Z tohoto období pochází rovněž nález vzácné dřevěné gotické plastiky v lásenické kapli. Dr. Jiřík ocenil objev této slavné „Lásenické Piety“, která tolik připomíná motivy nizozemského naturalismu, článkem v Národních listech 19. října 1911. Byla to epizoda víceméně dobrodružná, právě jako objev a ztráta barokního obrazu z jindřichohradeckého domu č. 46 / II. (bývalá Rašínova ulice), který se nakonec objevil v Albeři. Nelze opomenout ani nesmírně zajímavý Jiříkův katalog a průvodce výstavou Vasilije Vasiljeviče Vereščagina (1842-1904) v Praze. Otiskl v něm velmi podrobné výklady k nejzajímavějším exponátům.

V Uměleckoprůmyslovém museu působil 36 let a jako osmdesátiletý zemřel v Praze roku 1947. Jeho jméno zůstane trvale spojeno s obohacením sbírek UPM památkami mimořádného významu, z nichž naše „Lásenická pieta“ (zde kdysi poprvé vystavená, dnes v expozici Národní galerie v klášteře sv. Jiří) nám připomíná lásku dr. F. X. Jiříka k městu nad Vajgarem a jeho okolí.

V Ohlasech od Nežárky (ročník XLII. č. 4 z roku 1912) se zachoval jeho článek „Lásenická madona“, pojednávající o objevení tzv. Lásenické piety v době, kdy F. X. Jiřík pobýval s rodinou o prázdninách na jihu Čech.

Lásenická madona

Kustod Umělecko průmyslového musea pražského doc. dr. Jiřík meškaje loňského léta ve Stráži objevil v kapli lásenické vzácnou památku dřevěné gotické plastiky české, datující se ze samého počátku století patnáctého. Jest to Madona skoro v životní velikosti, chovající na klíně mrtvé tělo Kristovo. Dílo provedeno jest v přísném architektonickém slohu a zejména tělo Kristovo prozrazuje virtuosního řezáka, upomínajíc slohem svým na vlivy nizozemského naturalismu.

Dílo zachovalo se ku podivu dobře a pouze na některých místech jest dřevo červotočí prožrané. Technika, jakou práce jest provedena, svědčí o době kol roku 1400. Řezba pokryta jest původní modelací křídovou, která leží na plátěném podkladu, jehož od 14. století se užívalo za příčinou zabránění trhlin ve dřevě. Křídová modelace jest tvrdá a činí dojem slonové kosti. Původní polychromie jest sice zachována, ale nátěrem z konce XVIII. století většinou zakryta. Okraje rouch mají ještě původní zlacení. Pieta lásenická je nejstarším známým typem tohoto sujetu v dějinách českého umění a z ostatních blíží se jí nejvíce Pieta bechyňská.

Ocenění významu uměleckého a kulturně historického uveřejnil dr. Jiřík brzo po objevení Madony, a to v Národních listech 29. října 1911. Pro zdejší krajinu mají některé podrobnosti nálezu význam do té míry, že upozornil na možné případy další a přispěl tak k záchraně a zachování uměleckých památek, které jednak propadají zničení, jednak odváženy bývají do ciziny.

Pieta lásenická pochází ze zrušeného poustevnického kostela na Markytě, kamž dostala se snad z některého kostela jindřichohradeckého. Dá se tak souditi z analogie kostelíku ve sv. Magdaleně, kde nalezeny byly malby a sochy gotické, pochodící z kostela třeboňského. Po zrušení kostela na Markytě za doby Josefa II. předána byla pieta kapli v nejbližší obci, to jest Lásenici. Jiná, o něco pozdější plastika sv. Anny dostala se do kostela v Roseči. Při tomto novém umístění v Lásenici koncem XVIII. století byla Pieta znovu natřena a částečně obnovena, z té doby asi pochází pravá ruka Madony.

Když pak občané láseničtí vybudovali si r. 1862 znovu kapli, odstraněna byla stará socha a umístěna na zvonici, kde nyní byla znovu objevena. Způsob tohoto objevu jest charakteristický pro podobné případy. Množství sběratelů i obchodníků se starožitnostmi prošlo kolem kaple silnicí, anž by napadlo jim podívat se dovnitř chudé kapličky. Domácí obyvatelé, kteří věděli o soše, považovali ji za něco bezcenného, a to tím spíše, ježto v soupisu památek okresu J. Hradeckého u hesla Lásenice neděje se o ní ani zmínky. Nebylo nikoho, kdo by starobylost díla poznal a na ni upozornil. Zachovala se proto jen čistou náhodou. Obecní strážník ujistil, že socha jest jeho majetkem, poněvadž ji před léty dostal jako kus dřeva, aby ji spálil. Uvádím tuto věc z toho důvodu, abych upozornil na možné podobné případy i v jiných obcích okresu hradeckého a abych nabádal k opatrnosti.

O zachování Piety zasloužili se občané láseničtí tím, že umístili ji v patře zvonice. Pod zvonem postaven byl však pouze její větší fragment - Madona sama, kdežto část těla Kristova byla objevena teprve později na klenutí kaple v podkroví a nohy pod prahem vedoucím na klenutí.

O objevení této cenné památky gotické získal si hlavní zásluhu učitel školy měšťanské ve Stráži nad Nežárkou pan J. Krejčí a jeho choť, která jsouc rodilá z Lásenice na sochu od dětství se pamatovala a tak dr. Jiříkovi o ní se zmínila. Podniknuta ihned cesta do Lásenice, kde vše potřebné k prohlídce připravil řídicí učitel tamní pan H. Kabátník. Dr. Jiřík shledav dohromady součásti sousoší na zmíněných třech místech, pomýšlel na to, aby s dílem jako důležitou památkou českého umění bylo přiměřeně naloženo.

Pro získání díla nebylo žádných překážek, poněvadž samo bylo považováno za bezcenné. Dr. Jiřík vycházející ze zásady, že musejní úředník nemá pro sebe získávat starobylých předmětů tak nabídku, která rovnala se darování pro svou osobu, odmítl. Zahájil však ihned jednání, aby dílo darováno bylo některému museu. V prvé řadě bylo to museum jindřichohradecké, do jehož sbírek měla být Pieta zařazena. Poněvadž však objeviteli bylo bližší Umělecko průmyslové museum v Praze, jehož jest úředníkem, zahájil prostřednictvím p. řídicího učitele Kabátníka jednání v tom směru. Nezištností objevitele a příkladnou obětavostí obce, která postavila se na vysoké kulturní stanovisko a ukázala svoje pochopení pro zájmy dějinné a umělecké, věnováno bylo objevené dílo Umělecko průmyslovému museu v Praze, kde v II. patře musejní budovy jako dar obce lásenické je vystaveno.

(Archiv Rodopisné revue. Konvolut kopií článků prof. Václava Reisnera, z regionálního tisku pořídil a uspořádal pan Zdeněk Bok, Jindřichův Hradec).